

CONTRIBUȚII ISTORIOGRAFICE PRIVIND STATUTUL MAZILILOR ȘI RUPTAȘILOR DIN BASARABIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Valentin TOMULEȚ

Subiectul legat de istoria diferitelor categorii sociale din Basarabia, după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus, cuprinde un număr relativ bogat de lucrări, majoritatea fiind scrise în perioada sovietică și având la baza cercetărilor principiile metodologice de castă și ale paradigmei marxiste¹. Un asemenea mijloc de tratare a problemelor a determinat tratarea unilaterală și tendențioasă a acestor subiecte. Investigațiilor au fost supuse categoriile de bază ale societății, în special cele de jos – țăranii moșierești, țăranii de stat, coloniștii transdanubieni, coloniștii germani etc. Stările sociale nobile și cele privilegiate ale societății basarabene – mazilii și ruptașii – nu au fost supuse, în mod special, investigațiilor și au fost analizate doar tangențial în lucrările de sinteză care au avut ca tematică de cercetare istoria modernă a Basarabiei.

Sursele de arhivă ne demonstrează că după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, populația din regiune se împărțea în două categorii distincte: *cei care beneficiau de privilegiu și de un statut economic și social preferențial* (clerul,

¹ Vezi, în acest sens: *Istoria, arheologia, etnografia Moldovei. Indice al literaturii sovietice*, vol. I, 1918-1968, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1973, p. 100-105, 111-118; *Istoria, arheologia, etnografia Moldovei. Indice al literaturii sovietice*, vol. II, 1969-1980, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1982, p. 121-124, 127-131; Ion Madan, *Cercetări în domeniul științelor umanistice la Universitatea de Stat din Moldova (1974-1995). Contribuții bibliografice*, Tipografia Centrală, Chișinău 1996, 384-395; Idem, *Istorie, arheologie, etnografie. 1981-2001. Contribuții bibliografice*, CEP, USM, Chișinău, 2001, p. 186-198; Ion Țurcanu, *Bibliografia istorică a Basarabiei și Transnistriei*, Editura Litera internațional, Chișinău 2005, passim.

boierii și boiernașii) și *poporul simplu* (țăranii și orășenii), care suportau majoritatea dărilor și prestațiilor. Această modalitate de compartimentare a categoriilor sociale ale populației este confirmată în raportul prezentat la 3 mai 1822 de Direcția Economică a Guvernului Regional al Basarabiei² privind datele selectate pentru alcătuirea descrierii militaro-statistice a Basarabiei, prezentate administrației imperiale din care aflăm că „populația regiunii Basarabia este alcătuită din diferite categorii de oameni și stări sociale, ca de exemplu: nobili, boiernași, mazili, ruptași și din oameni simpli, atât locuitori băștinași basarabeni, cât și din cei veniți de peste hotare

² *Guvernul Regional al Basarabiei* – instituit la 2 februarie 1813 în conformitate cu stipulațiile Regulamentului din 23 iulie 1812 privind constituirea administrației provizorii în Basarabia, format din două departamente și Adunarea generală a departamentelor. Regulamentul acorda guvernatorului dreptul de a alege și a numi în funcții din rândul boierilor moldoveni și demnitarilor ruși consilieri în cadrul departamentelor Guvernului Regional, în funcție de circumstanțe și de necesități, adopta noi hotărâri și prezenta propuneri spre aprobare Administrației imperiale. Pentru funcționarea Guvernului era instituită Cancelaria Guvernului Regional.

Guvernul Regional avea următoarea structură: Departamentul I era alcătuit din trei direcții (*expediții*): prima, responsabilă de acțiunile judiciare, alcătuită din patru consilieri aleși dintre boieri moldoveni, un expeditor, un șef de birou și patru funcționari de birou; cea de a doua se ocupa de procesele penale și anchetă și era alcătuită tot din patru consilieri, dintre care trei boieri moldoveni, iar unul era ofițer de stat-major rus, un expeditor și trei funcționari de birou; cea de a treia avea în atribuție dirijarea poliției și în componența acesteia intrau: un consilier din rangul ofițerilor de stat-major rus, un expeditor și doi funcționari de birou. Departamentul I mai avea la dispoziție un secretar, un raportor, doi traducători, un vagmistru și patru paznici. Departamentul II, la fel, era alcătuit din trei direcții. Fiecare dintre ele era condusă de câte un consilier, aceștia fiind aleși din rândul boierilor sau al ofițerilor de stat-major ruși. Prima direcție avea misiunea de a se ocupa de statistica populației, proprietățile funciare, a doua gestiona finanțele, iar a treia coordona dezvoltarea comerțului și industriei. Fiecare direcție avea numărul stabilit de funcționari: direcția întâi – un expeditor și doi funcționari de birou, direcția a doua – un contabil, un casier și cinci funcționari de birou; direcția a treia – un expeditor și doi funcționari de birou. Departamentul II mai avea la dispoziție un secretar, un vagmistru și doi paznici (Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*). Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Iași: Editura „Tipografia Moldova”, 2014, p. 323-324).

în timpul și după ultimul război purtat cu turcii, cât și din oameni veniți de mai demult din guberniile velicoruse și ucrainene care s-au așezat cu traiul pe pământurile de stat și cele moșierești”³. Din același raport mai constatăm că „locuitorii de aici, în afară de nobili, boiernași, mazili și ruptași se împart în stări conform provenienței sau originii în: velicoruși, ucraineni, lipoveni, băștinași moldoveni, greci, armeni, bulgari, înzestrați conform dispoziției imperiale din 1822 cu drepturi de coloniști și care locuiau pe pământurile acordate lor. Coloniștii din Varșovia, la fel beneficiau de drepturi și privilegii speciale acordate de instituțiile imperiale special pentru ei. Țiganii și evreii, ca și în cazul guberniilor interne ruse, nu erau divizați în clase cum ar fi negustorii și mic-burghezii (мещане)”⁴.

Din această informație putem constata că la efectuarea stratificării etnice a populației, autorii raportului nu includeau categoriile nobiliare și cele privilegiate ale mazililor și ruptașilor în aceste liste. Totuși, acest raport confirmă că mazilii și ruptașii intrau în categoria stărilor sociale distincte, privilegiate, alături de nobili și boiernași, deși nu făceau parte nemijlocit din această categorie socială.

Și Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 confirmă păstrarea în provincia nou-anexată a structurii sociale și componenței naționale existente în Principatul Moldova și urma să asigure un mod deosebit de administrare a acesteia⁵. Noul Regulament recunoștea existența în Basarabia a următoarelor categorii sociale: *clerul*, *nobilimea (dvorenimea)*, *boiernașii*, *mazilii*, *ruptașii*⁶, *negustorii și mica burghezie*, *țărani* sau *coloniștii agricoli*, *țiganii*

³ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), fond 5, inventar 3, dosar 747, fila 21, 22-22 verso.

⁴ ANRM, fond 5, inventar 3, dosar 747, fila 23-24 verso. *Mica burghezie* – pătură socială ce includea diferite categorii de orășeni: mici negustori și meseriași, funcționari și salariați săraci, proprietari mici (de case) etc. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației orășenești, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul (Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Iași: Editura „Tipo Moldova”, 2014, p. 395-396).

⁵ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, f.e., Кишинев, 1818, p. 2.

⁶ *Mazil* – stare socială; *ruptași* – categorie fiscală.

(care aparțineau statului și moșierilor) și *evreii*⁷. Din acest document constatăm că nici *evreii* nu constituiau o categorie socială distinctă, ci una etnică. Ei puteau fi întâlniți în toate categoriile sociale din Basarabia, dar cel mai des ei erau încadrați în categoria meșteșugarilor și a negustorilor – a micii burghezii și a burgheziei comerciale⁸.

În studiul de față, fără a recurge la o amplă analiză a statutului social și juridic al acestor categorii sociale/fiscale ale populației, pe care am făcut-o în studiile anterioare⁹, vom insista la analiza celor două categorii privilegiate ale populației – a mazililor și ruptașilor, mai mult prin prisma viziunilor reflectate în studiile diferitor autori, care, pe parcurs, s-au referit tangențial la această problemă. Pornind de la considerentul că în baza Regulamentului din 10 martie 1847¹⁰, mazilii și ruptașii din Basarabia au fost lichidați ca stare socială și fiscală și

⁷ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, f.e., Кишинев, 1818, p. 16.

⁸ De fapt, conform statutului din 1804, evreii din Basarabia, ca și cei din Rusia, erau împărțiți, în patru categorii sociale: negustori, meșteșugari, agricultori și starea mic-burgheză, stratificare ce s-a păstrat pe întreg parcursul secolului al XIX-lea. În aceste patru categorii sociale un loc aparte le revine negustorilor ce dețineau un rol important în comerțul Basarabiei. Locul deosebit pe care l-au ocupat negustorii evrei în comerțul interior este reflectat atât în izvoarele de arhivă, cât și în numeroase relatări ale contemporanilor (Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918). Instituții, regulamente, termeni*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Colecția Opera Omnia, Iași, 2014, p. 506).

⁹ Valentin Tomuleț, „Statutul și fiscalitatea mazililor, ruptașilor și odnodvortților din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1871)”, în *Promemoria*. Revista Institutului de Istorie Socială. Volumul IV, nr. 5-6, Chișinău, 2013, 9-51; Idem, „Fiscalitatea mazililor și ruptașilor din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1847)”, în *Tyragetia. Istorie. Muzeologie*. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. Vol. VIII (XXIII), nr. 2, p. 79-96; Idem, „Mazilii și ruptașii din Basarabia în primele decenii după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus (1812-1828)”, în *In memoriam Gheorghe Buzatu (1939-2013)* (Coord. S. Cheptea, H. Dumitrescu), Iași, 2014, p. 171-194; Idem, „Problema reconfirmării statutului de mazil și de ruptaș în Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1847)”, în *Studii de arheologie și istorie în onoarea profesorului Gheorghe Postică*, Editura ULIM, Chișinău, 2014, 348-374.

¹⁰ Discutat la ședința Consiliului de Stat din 18 ianuarie și 10 februarie 1847, dar adoptat la 10 martie.

incluși în categoria odnodvorților, ne vom referi tangențial și la această categorie socială a populației, specifică Imperiului Rus, din rândurile cărora, pe parcursul anilor, mulți au fost nevoiți să ceară de la administrația regională și cea imperială confirmarea sau recunoașterea statutului lor social și fiscal.

Din start trebuie să constatăm că acestor categorii sociale/fiscale – mazililor și ruptașilor, iar ulterior și odnodvorților nu li s-au dedicat studii speciale sau studii de sinteză monografice. În Republica Moldova lipsesc lucrări speciale dedicate acestor categorii, excepție făcând doar studiul dedicat odnodvorților (*mazililor și ruptașilor*), semnat de P.G. Gore încă în anul 1908¹¹, articolul istoricilor M. Muntean și T. Marșalkovski dedicat ruptașilor, scris la mijlocul anilor '60 ai secolului trecut¹² și datelor cu referință la aceste categorii sociale/fiscale depistate din lucrarea de sinteză dedicată istoriei gospodăriei populare din Basarabia (1812-1861), semnată de istoricii Ya.S. Grosul și I.G. Budak¹³. Lipsa lucrărilor dedicate acestor categorii sociale/fiscale poate fi ușor înțeleasă. Mazilii, ruptașii, iar ulterior odnodvorții erau o categorie neînsemnată numeric și social, n-au jucat, în viziunea istoricilor sovietici, un rol atât de însemnat în viața economică și politică a Basarabiei pentru a fi analizați într-un studiu separat. În plus, țarismul a încercat să promoveze politica, începută încă de Constantin Mavrocordat¹⁴, de limitare a numărului de categorii sociale privilegiate, în special față de cele ce nu proveneau din mediul aristocratic, în care intrau și mazilii. Totuși, prezența lor în structura socială și fiscală a Basarabiei prezintă un interes deosebit, deoarece ne permite să înțelegem mai profund nu doar particularitățile politicii sociale și fiscale a țarismului, promovate la periferiile naționale ale

¹¹ П.Г. Горе, *Историческая записка об одноворцах (мазылах)*, тип. А. С. Суворина, Кишинев, 1908, с. 1-32.

¹² М.П. Мунтян, Ф.Я. Маршалковский, „Рупташи Бессарабии в первой половине XIX века”, în *Ученые записки Кишиневского ун-та*, т. 72, Кишинев, 1964, с. 59-68.

¹³ Я.С. Гросул, И.Г. Будак, *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии 1812-1861 гг.*, Ed. Картя Молдовеняскэ, Кишинев, 1967, с. 88-94.

¹⁴ *Istoria României. Compendiu*. Coordonatori Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007, p. 424.

Imperiului Rus în epoca modernă, dar și să elucidăm soarta acestor categorii privilegiate din Basarabia sub regim de dominație țaristă.

Cercetătorii care s-au ocupat de stările sociale din Basarabia recunosc că mazilii constituiau o categorie socială privilegiată. În limba română polisemia noțiunii de *mazil*, cum constată cercetătorul român Mihai Sorin Rădulescu, predispune la confuzie¹⁵: 1. domn, destituit din domnie; 2. boier (dregător) înlocuit (mazilit) din dregătorie, care păstra toată viața titlul dregătoriei, precedat de particula *biv*; 3. înmulțindu-se și căzând „la sărăcie”, mazilii au devenit o categorie socială care păstra amintirea boieriei (adică, urmașii fără dregătorii ai boierilor de rangul doi); era mai numeroasă decât boierimea în slujbă și lupta împotriva declasării prin jalbe pentru păstrarea privilegiilor de altădată. La sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea s-au luat măsuri „să rămâie mazili” numai cei ce se trag din mazili. Cercetarea se făcea sub controlul vel-vistierului care, pe baza rezultatelor, era în drept să-i așeze în tablele vistieriei, „la rânduiala mazililor”. Cei trecuți la „catastiful mazililor” primeau de la Domn cărți de mazil¹⁶. C. Constantin Giurescu și Dinică Ciobotea, caracterizând această stare a populației, constată că mazilii aparțineau categoriei privilegiate, adică boierimii, și, în această calitate, erau oameni liberi și proprietari de pământ¹⁷.

Conform unor surse de arhivă, mazilii sunt urmașii boierilor moldoveni și ai boiernașilor, care și-au obținut pe timpul domnilor moldoveni slujbe, până la rangul de *vel șătrar*¹⁸. Cuvântul „mazil” este de proveniență turcică și însemna „destituit din serviciu, în retragere”. El a apărut în Moldova în perioada suzeranității otomane, la începutul secolului al XVII-lea, și era utilizat oficial atât cu referire la Domnul Moldovei, care era înlocuit de un succesori numit de Poartă, cât și cu

¹⁵ M.S. Rădulescu, „O familie de mazili din Oltenia”, în *Națiunea Română. Idealuri și realități istorice. Acad. Cornelia Bodea la 90 de ani*, Editura Academiei Romane, București, 2006, p. 419.

¹⁶ *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar* (Coord. O. Sachelarie, N. Stoicescu), Editura Academiei RSR, București, 1988, p. 285.

¹⁷ C. Constantin Giurescu, „Despre boieri”, în C. Constantin Giurescu, *Studii de istorie*, ed. Dinu C. Giurescu, Editura Eminescu, București, 1993, p. 396-397; Dinică Ciobotea, *Istoria moșnenilor*, I/1, Editura Universitaria, Craiova, 1999, p. 26-64.

¹⁸ Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), fond 560, inventar 6, dosar 575, fila 3.

referire la boieri, pe care noul Domn îi înlocuia cu alții, confirmați în acest titlu. Constantin Mavrocordat, printr-un așezământ special, a confirmat statutul mazililor și obligațiile lor față de Domnie. Mazilii proveniți din dregători mari până la „boieria a treia” au primit scutiri de orice dări pentru ei și feciorii lor și chiar 5-20 scutelnici¹⁹. Aceștia alcătuiau tagma mazililor mari. Mazilii mici au fost impuși la dajdii mai ușoare, după puțința fiecăruia, au continuat să plătească birul fără cisluire, desetina boierește, iar nu țărănește. Mai târziu, au fost, ca și mazilii din Țara Românească, scutiți de dijmărit și vinărici. Statutul de mazil era ereditar. Caracterul ereditar s-a menținut până în secolul al XIX-lea (mazili erau numai „cei care vor fi cu adevărat drepti feciori de *mazili* și de *ruptași*”) chiar prin Regulamentul Organic. Din considerentul că situația de mazil era una privilegiată, au fost multe cazuri de însușire abuzivă a ei.

Ange Bally, moșier, doctor în jurisprudență, om destul de cărturar la acele timpuri (a studiat în Italia și în Franța, cunoștea greaca veche și elina/neogreaca, latina, germana)²⁰, în studiul său publicat de Nicolae Iorga în limba franceză *Privire asupra regiunii Basarabia, sub aspect politic*²¹ scria la câțiva ani după anexarea teritoriului dintre Prut

¹⁹ *Scutelnic* – țăran scutit de plata birului, în schimbul unor prestații suplimentare (de obicei, militare) față de Domnie sau față de stăpânul moșiei. Sensul general al termenului este „scutit de bir” (Instituții 1988, 431). Această categorie de agricultori era folosită de către moșier doar la muncile casnice sau la alte munci sătești. Pentru îndeplinirea acestor munci ei erau răsplătiți cu prisosință, prin faptul că nu îndeplineau niciun fel de prestații, a căror povară cădea pe restul populației” (AISR, fond 1308, inventar 1, dosar 8, fila 101). În Basarabia numărul scutelnicilor era stabilit de instituțiile regionale în corespundere cu legislația domnilor moldoveni (ANRM, fond 205, inventar 1, dosar 574, fila 14-17). Instituția scutelniciei a ființat în Basarabia până la 1 mai 1818, când, prin rescriptul imperial din 29 aprilie 1818, emis pe numele lui A.N. Bahmetev, a fost suprimată (ANRM, fond 2, inventar 1, dosar 596, fila 768; fond 3, inventar 1, dosar 8, fila 2).

²⁰ Mai detaliat, despre Ange Bally și lucrarea sa, vezi: Maria Danilov, „O istorie a Basarabiei de Ange Bally. Inventarierea surselor (primele trei decenii ale sec. XIX)”, în *Studii de arhondologie și genealogie*, Editura Bons Office, Chișinău, 2013, p. 99-108.

²¹ A. Bally, *Un cuvrage d'il ya un siècle sur la Bassarabie comme pays Modave*. Publié par N. Iorga (Vălenii-de-Munte 1940) (Ange Bally, *O lucrare de acum un secol despre Basarabia ca stat moldovenesc*. Publicată de N. Iorga (Vălenii-de-Munte 1940).

și Nistru la Imperiul Rus: „...în intervalul de aproximativ 500 de ani care s-au scurs de la descălecatul lui Dragoș, vedem cel puțin un exemplu aproape unic cel al unei fluctuații continue în tot ce face parte din autoritatea publică și cel al unei lungi serii de prinți suverani care au plătit cu prețul vieții tristul privilegiu al voievodatului. Ambițioșii care caută să le obțină cinstit sau prin mită ajung să piară unii în sabie, spânzurați sau otrăviți, alții mor în captivitate, în exil, în umilință și cei puțini care scapă acestui trist destin iau cu ei în mormânt regretul de a nu putea transmite urmașilor decât sărăcie și mizerie. Descendenții lor, aceia care provin din familiile cele mai renumite din anuarele de provincie se consideră foarte norocoși dacă pot, în zilele noastre (în secolul al XIX-lea – V.T.), să figureze încă în categoria mazililor, a ruptașilor și a altor privilegiați (s.n.), a căror singură plăcere este că nu sunt confundați cu țăranii în distribuirea responsabilităților publice”²². Ange Bally descrie o situație reală în care s-au pomenit stările privilegiate ale societății românești, care, pe parcursul secolelor, în condițiile diferitor împrejurări istorice, au pierdut din drepturile și privilegiile lor de altădată.

Autorul studiului dedicat *Dreptului de avere al diferitor clase ale populației din regiunea Basarabia* la 1842, constată că mazilii sunt „...o categorie a șleahței, care și-au însușit drepturi și privilegii deosebite prin legitimitatea provenienței lor din categoria funcționarilor, dar care n-a fost permanent susținută prin actul de transmitere a acestor ranguri prin ereditate, de la tată la fiu. În Principate, mazilii deși beneficiau de unele privilegii, dar nu erau eliberați pe deplin de la plata impozitelor de stat, și anume erau impuși de a plăti așa-numita „dajdie”. Guvernul rus le-a păstrat aceleași îndatoriri și aceleași privilegii”²³.

Profesorul L.T. Boga într-un discurs cu titlul *Despre mazilii din Basarabia* ținut la 3 martie 1929 în Sala Eparhială din Chișinău, sublinia că „în Moldova veche cel dintâi (cel mai mare) mazâl a fost Domnitorul, care era ieșit tot dintre mazili și se întorcea iar între mazili, atunci când era scos din domnie. Dovadă o fac actele și documentele

²² *Ibidem*, p. 3.

²³ „Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области”, în *Журнал Министерства внутренних дел*, ч. III, Санкт Петербург, 1843, с. 56-57.

vechi, care spun că domnii se mazileau la Constantinopol. Cu vremea mazilirea Domnitorilor se făcea tot mai des, așa că numărul maziliților se îngroșa. Dar cu vremea au început să fie numiți maziliți, (adică scoși din slujba lor) și alții, cum e de pildă paharnicul²⁴. Reieșind din considerentul că numărul fețelor înalte mazilite nu era atât de mare încât să formeze la început o clasă socială, autorul conchide că „sub numele de mazili trebuie să înțelegem o treaptă socială bine hotărâtă, formată din boierime, fiindcă, în trecut, boierul era și funcționar, înalt și un fel de nobil. Nobilimea se moștenea, dar boierimea nu”²⁵. La fiecare schimbare a domniei se înmulțeau și mazilii. Cum se poate constata din unul din izvoare, citat de L.T. Boga: „Pe unii din boieri ia mazâlia, pe mazâli îi boierea”. Deci, constată autorul, „erau mazili cu boierie și erau mazili fără boierie”²⁶.

Președintele Comisiei Științifice Arheologice din Basarabia Paul Gore, în studiul său dedicat odnodvorților (mazililor), constată că denumirea de mazil nu conținea în sine nimic înjositor, din simplul considerent că mazilirea boierilor de noul domn în acele timpuri era un fenomen obișnuit și demisia nu conținea ceva rușinos. Erau numiți mazili nu numai boierii în retragere, dar și urmașii lor, în cazul în care ei nu erau încadrați în serviciu. Mulți din boieri preferau să ducă o viață liniștită, modestă și vrednică pe moșiile lor, în locul celei zgomotoase, pline de griji și intrigi de la oraș sau de la Curtea domnească²⁷.

În actele vechi moldovenești, alături de familiile boierești, sunt întâlnite și cunoscute familii de mazili: Cantacuzino, Sturdza, Brâncoveanu, Prăjescu, Racoviță, Stârcea, Cujbă, Neculce, Tăutu, Jora etc.²⁸. Mihai Sorin Rădulescu constată că „multe spițe boierești își au începutul în rândurile mazililor, ceea ce de fapt le atestă, de obicei, vechimea și autohtonă. Aceasta deoarece multă vreme calitatea de mazil – sau, cum apare adesea în documente, de „boier mazil” sau

²⁴ L.T. Boga, „Despre mazilii din Basarabia”, în *Cuvântul Moldovenesc*. Gazetă săptămânală cu tot felul de învățături și știri din toată lumea, tipărită pentru trebuințele norodului moldovenesc din Basarabia de către Asociația „Astra”, Chișinău, Anul IV, nr. 11, 8 martie 1929, p. 2.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ П.Г. Гопе, *op.cit.*, c. 3-4.

²⁸ *Ibidem*, p. 4.

„boiernaș mazil” – nu a depins de dregătoria de la Curtea Domnească sau din administrația țării, ci a ilustrat noțiunea de „noblețe ereditară”²⁹.

Zoe Diaconescu, într-un studiu dedicat boierilor și mazililor din teritoriile înstrăinate – Bucovina și Basarabia, referindu-se la termenii boier și mazil, scrie că „...„boier” și „mazil” nu sunt categorii *contrare*, că sunt ordonate ierarhic (pentru că un boier cu funcție e superior unui mazil), că termenul *mazil* poate fi determinant al lui *boier* sau o categorie independentă, paralelă”³⁰. Esențial, atât la boieri cât și la mazili, este o anumită atitudine pe care Paul Gore o numește *mândrie de clasă* – conștiința „*tragerii din neamuri*” – și de aici o evidentă preocupare genealogică, pentru memoria strămoșilor. Iar aceasta este o dovadă incontestabilă a caracterului *ereditar* al clasei nobile românești³¹. După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, țarismul a întreprins măsuri concrete în vederea distanțării boierilor și mazililor, transformându-i pe ultimii într-o stare socială simplă, de jos, deși privilegiată.

Analizând aceste categorii sociale sub cele două regimuri de dominație, autoarea constată că dacă boierii și mazilii bucovineni au primit din partea autorităților cu ușurință recunoașterea nobleței, legitimitatea și apoi înmatricularea, boierii (dar și mazilii – *constatarea noastră*) basarabeni au fost purtați pe drumuri zeci de ani, obținând înscrierea doar în partea I a Cărții genealogice a nobilimii, ce însemna, de fapt, noblețea conferită de suveran, iar ca rezultat sentimentul de venerație al acestora față de instituția monarhică rusă, lipsa nobililor în Sfatul Țării și explicația faptului de ce boierii basarabeni nu s-au înghesuit să voteze unirea³². Aceeași apreciere făcută de Zoe Diaconescu nobilimii din Basarabia sub regim de dominație țaristă poate fi dată și stărilor privilegiate ale societății – mazililor și ruțașilor.

Despre statutul ereditar al mazililor ne demonstrează și acel fapt că ei erau încadrați în administrația locală. În Moldova, privighetorii de ocoale erau aleși de ispravnici și de vorniceii satelor din ținut, dintre

²⁹ M.S. Rădulescu, „O familie de mazili din Oltenia”, în: *Națiunea Română. Idealuri și realități istorice. Acad. Cornelia Bodea la 90 de ani*, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 420.

³⁰ Z. Diaconescu, „Boieri și mazili în teritoriile înstrăinate (Bucovina și Basarabia)”, în *Arhiva Genealogică*, III (VIII), nr. 3-4, Iași, 1996,1 /238, p. 11/247.

³¹ *Ibidem*, p. 2/238.

³² *Ibidem*, p. 11/247.

mazili (boieri de rangul III) și neamuri (boieri de rangul II), urmând ca cel ales să fie confirmat în funcție de către Domn³³.

I. Pelivan referindu-se la mazili scrie că după anexarea, în 1812, a Basarabiei la Imperiul Rus, aceștia și-au păstrat denumirea și statutul, conștiința și spiritul național, deoarece nu-și căsătoreau niciodată fiii și fiicele lor cu tinerii de altă origine socială, inferioară, și de origine străină, în special de origine rusă – lucru considerat ca umilire a demnității naționale³⁴. Cărțile de mazil, eliberate de domnii Moldovei Mihai Suțu și Alexandru Moruzi, care confirmau starea lor socială, mazilii din Basarabia le-au prezentat în 1816, din ordinul rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, Comitetului Provizoriu al Basarabiei³⁵. În 1818 ei au fost confirmați în drepturi și și-au păstrat acele drepturi și privilegii, de care au beneficiat în trecut în Moldova. Ei nu puteau fi supuși pedepselor corporale, fără aprobarea judecății; plăteau în folosul statului impozitul denumit *dajdie*, ce constituia 14 lei anual de la fiecare familie, și participau la îndeplinirea prestațiilor după obiceiul vechi moldovenesc³⁶.

³³ C.N. Apetri, *Istoria administrației publice*, Editura Universității „Dunărea de Jos”, Galați, 2009, p. 64.

³⁴ I. Pelivan, *La Bessarabie sous le régime russe (1812-1918)*, Impr. Lahure, Paris, 1919, p. 54.

³⁵ ANRM, fond 2, inventar 2, dosar 214, fila 5. **Comitetul Provizoriu al Basarabiei (1816-1818)** – Comitet instituit la 4 iulie 1816 ce era ierarhic superior Guvernului Regional. Alături de problemele majore legate de modernizarea formelor administrației de stat, Comitetul urma să contribuie la elaborarea proiectului Regulamentului de administrare a Basarabiei, să opereze anumite modificări în statele de funcție din cadrul instituțiilor regionale și ținutale, să stabilească apartenența locuitorilor la categoriile sociale privilegiate, să organizeze studierea bogățiilor naturale, să mărească veniturile de stat făcând ordine în sistemul fiscal, să determine volumul comerțului interior și exterior pornind de la principiile comerțului liber, determinând necesitățile și câștigul pe care îl poate avea statul, să alcătuiască regulamentul privind stabilirea în regiune a coloniștilor, să verifice corespunderea datelor statistice alcătuite de Guvernul Regional privitor la diverse întrebări cu situația reală din regiune, să asigure ordinea publică și paza de frontieră etc. (Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918). Instituții, regulamente, termeni*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. *Colecția Opera Omnia*, Iași, 2014, p. 221-222).

³⁶ AISR, fond 379, inventar 2, dosar 12, fila 21 verso.

Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, *mazilii* ocupau în categoria stărilor privilegiate locul al treilea. Ei proveneau din familii vechi moldovenești boierești, care pe parcurs s-au ruinat și și-au pierdut autoritatea de altădată. În pofida acestui fapt, ei au moștenit totuși unele privilegii. În Regulamentul din 29 aprilie 1818 se menționa că „...mazilii fac parte din starea socială privilegiată, păstrează pe veci dreptul ereditar și privilegiile moștenite de la domnii Moldovei”³⁷. Regulamentul stipula că „...ei și neamul lor nu pot fi supuși pedepselor corporale fără sentință judecătorească, ...vor plăti în vistieria statului impozitul denumit *dajdia*³⁸ și vor îndeplini prestațiile locale potrivit obiceiului moldovenesc, ...vor vărsa în vistieria statului *goștina*³⁹, *vădrăritul*⁴⁰ și *pogonăritul*⁴¹ în

³⁷ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, p. 18.

³⁸ *Dajdie* – dare fixă către stat, la care erau impuși, până în anul 1825, doar mazilii, ruptașii și țiganii: fiecare familie de mazil plătea câte 14 lei, ruptașii și țiganii – 15 lei anual; până în 1839 – câte 9 rub. 35 cop. asiguate. Burlacii plăteau jumătate din sumă (AISR, fond 379, inventar 2, dosar 12, fila 21 verso).

³⁹ *Goștină* – dare (taxă) anuală percepută în Țările Române asupra oilor, caprelor și porcilor (Instituții 1988, 206). Goștina a continuat să existe și în Basarabia până în 1825, după obiceiul moldovenesc, și constituia câte 4¹/₃ parale pentru fiecare oaie sau capră, la care erau supuși toți locuitorii (AISR, fond 379, inventar 2, dosar 12, fila 21 verso).

⁴⁰ *Vădrărit* – dare asupra vinului în Moldova (secolele XVIII-XIX), înființată de Antioh Cantemir (1705-1707). În Basarabia, vădrăritul era o dare asupra vinului, egală cu 4 parale de la fiecare vadră și câte o para pentru etichetă de la fiecare poloboc. De această dare, în afară de categoriile sociale și persoanele nominalizate, de scutirea de goștină și desetină mai beneficiau logofeții și diaconii de vistierie. Celelalte persoane care posedau plantații de viță-de-vie pe pământurile statului și cele moșierești plăteau în vistierie de la fiecare vadră de vin anual câte 12 aspri, iar pentru fiecare etichetă încleiată pe fiecare poloboc – câte 3 aspri (AISR, fond 379, inventar 2, dosar 12, fila 21 verso; ANRM, fond 3, inventar 1, dosar 129, fila 169; dosar 1320, fila 5 verso-6; fond 4, inventar 1, dosar 44, partea a II-a, fila 332; fond 5, inventar 3, dosar 747, fila 27).

⁴¹ *Pogonărit* – dare asupra viilor, plătită pe pogon. Potrivit altor surse – dare specială pe vii. După introducerea cultivării porumbului și tutunului (secolul al XVIII-lea) a apărut pogonăritul (dare specială) pe porumb și tutun (*Dicționar enciclopedic român*, vol. III, București, 1965, p. 799). În Basarabia, pogonăritul era considerat o dare plătită pentru cultivarea tutunului, egală cu

rând cu poporul simplu. Cât privește încasarea *desetinei*⁴², mazilii urmau să beneficieze de privilegiile de care se bucură potrivit categoriei sociale din care fac parte⁴³.

Din alte surse aflăm că „privilegiul de a se numi *mazil* îl aveau doar persoanele provenite din mazili. Ceilalți nu pot beneficia de statutul de mazil. Ei plătesc impozit statului separat de celelalte categorii sociale, de la fiecare persoană de mazil câte 2 lei 90 aspri și din fiecare leu câte 15 cop. Aceste impozite sunt fixate într-un registru special de stat și sunt folosite pentru plata salariilor. Impozit este plătit de 4 ori pe an, adică peste fiecare 3 luni⁴⁴.

2 lei 20 aspri de la fiecare pogon, egal cu 48 de prăjini (ANRM, fond 3, inventar 1, dosar 1380, fila 50 verso-51).

⁴² *Desetină* – termen cunoscut în Moldova, la început cu sensul original de zecime (lat. *decima*, a zecea parte), dijmă, desemnând cota-pare dintr-un produs, prelevată cu titlul de dare. La început, desetina și-a păstrat sensul etimologic de 1/10 din produsul impozabil. Mai târziu, termenul și-a lărgit sensul, indicând orice dare, independent de quantumul ei. Ulterior domeniul desetinei se restrânge la stupi și porci (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar* (Coord. O. Sachelarie, N. Stoicescu), București, 1988, p. 149). În Basarabia desetina este cunoscută ca dare neregulată (*неокладная податъ*), încasată doar de la persoanele care au stupi de albine și porci. Supușii ruși – clerul și slujitorii cultului, nobilii, funcționarii aflați în exercițiul funcției în instituțiile administrative regionale, raznocinții moldoveni, numiți căpitani de dorobanți și căpitani de lefegiu, conform obiceiului moldovenesc erau scutiți de această dare. În plus, de această dare, erau scutite, în baza unor hrisoave și acte oficiale de oferire a unor privilegii acordate de guvernul moldovenesc până la 1 aprilie 1812, și unele persoane care au depus jurământul de credință Rusiei. În baza acestor documente, unele din ele nu achitau desetina pentru toți stupii de albine și pentru toți porcii, pe care îi aveau în gospodărie, iar altele nu achitau desetina doar pentru numărul stupilor de albine și numărul porcilor ce era indicat în aceste documente, pentru celelalte – plăteau darea conform normelor stabilite. Pentru fiecare stup de albine și porc vistieria încasa anual câte 24 aspri (ANRM, fond 2, inventar 1, dosar 2011, fila 178, 179-180; *Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии. (1812-1861 годы). Сборник документов / Составители И.А. Анцупов, К.П. Крыжановская, том. III, часть I, Изд. ЦК КП Молдавии, Кишинев, 1962, с. 207).*

⁴³ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, p. 18.

⁴⁴ ANRM, fond 5, inventar 3, dosar 548, fila 134.

P. Svinin atribuia mazilii stării sociale a curtenilor (dvorenilor/nobililor), asemănându-i cu șleahicii polonezi. În trecut după încheierea serviciului de stat fiecare boier trecea în categoria socială a mazililor. Ei erau obligați să îndeplinească călări diferite dispoziții ale guvernului; pentru crime nu erau pedepsiți de isprăvnicii, dar erau trimiși instanțelor superioare; erau scutiți de toate prestațiile locale, dar similar țăranilor plăteau goștina, vădrăritul și jumătate din desetină, uneori erau impuși unei dări bănești de la 12 la 20 lei anual. Cu timpul în categoria mazililor au intrat „persoane de tot felul, din diferite categorii sociale”⁴⁵. Unii din mazili dispuneau de ocini⁴⁶.

Faptul că mazilii constituiau o stare socială privilegiată este confirmat și de ofițerul Cartierului general A. Rozeilon-Soșalski, care a alcătuit în 1826 *Descrierea militaro-statistică a Basarabiei* și care cunoștea bine situația din provincie. El confirmă că mazilii, alături de boieri, aveau în proprietate țigani șerbi care nu erau impuși de către stat la plata impozitului și, din considerentul că nu pot să se adapteze la modul de viață sedentar și să se îndeletnicească cu agricultura, aduc puține foloase stăpânilor lor. Aceștia le permit să hoinărească dintr-un loc în altul, lăsându-i fără asistență, care le-ar permite să-și îmbunătățească starea morală și materială⁴⁷.

Locotenent-colonelul Cartierului General al armatei ruse M. Daragan scrie la sfârșitul anilor '40 ai secolului al XIX-lea că „mazilii au provenit, la început, de la boieri, dar distanțându-se complet de la serviciu în folosul domniei, au pierdut aceste drepturi; ei pot fi

⁴⁵ П. Сви́нин, „Описание Бессарабской области в 1816 году”, în *Записки Одесского общества истории и древностей*, том VI, Одесса, 1867, с. 213.

⁴⁶ **Ocină (dedină)** – proprietate de pământ transmisă prin ereditate. Apare uneori cu calificarea de călugărească, bisericască, mănăstirească, domnească, cnezească, a orașului. Este sinonim cu termenul baștină, dedină și moșie. În procesul de privatizare și consolidare a proprietății, moșia are un rol de seamă și este orice „stăpânire locuirească”. Dar ea nu este încă o adevărată proprietate ereditară, ci numai o stăpânire particulară a unei singure grupe familiale, devenită ereditară, dar „grevată de o serie de legături față de obște” (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar* (Coord. O. Sachelarie, N. Stoicescu), București, 1988, p. 336).

⁴⁷ Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (AIMSR), fond Arhiva Militaro-Științifică (AMS), dosar 18589, partea I, fila 12.

comparați cu odnodvortii ruși și constituie clasa agricultorilor cei mai buni, deținând dreptul de a procura în proprietate pământuri”⁴⁸.

P.A. Krușevan, analizând împărțirea administrativ-teritorială a Basarabiei în primele decenii după anexarea la Imperiul Rus, constată că „...ținuturile erau divizate în ocoale, administrate de ocolași și căpitanii de mazili, târgușoarele erau administrate de căpitanii de târg. Ocolașii și căpitanii erau puși în funcții de ispravnici din rândurile micilor proprietari funciari, mazililor și chiar din rândurile slujitorilor personali”⁴⁹.

A.N. Crupenschi care s-a ocupat de starea nobilimii basarabene și care era bine cunoscut cu situația mazililor constată că după anexarea Basarabiei la Rusia, aceștia, conform tradițiilor moldovenești, se aflau sub tutela mareșalului regional al nobilimii, care era obligat să le apere interesele. În 1825, când s-a încercat de a-i folosi pe mazili la strângerea impozitelor și prinderea infractorilor, mareșalul regional al nobilimii a protestat împotriva acestor măsuri ale autorităților și a insistat în fața guvernatorului Basarabiei ca drepturile și privilegiile mazililor să nu fie încălcate. Ca rezultat, guvernatorul a fost nevoit să confirme că „de acum, fără consimțământul mareșalilor (regionali și ținutali ai nobilimii – V.T.), de a nu îndrăzni de a ocupa această categorie socială cu diferite însărcinări”⁵⁰. Dar această dispoziție era des încălcată. Ca rezultat, până la 1847, la inițiativa mareșalului regional al nobilimii, dependența mazililor de această instituție, a fost confirmată de câteva ori.

Alexandru Boldur îi consideră pe mazili o stare socială privilegiată. Ei și moștenitorii lor păstrează pentru totdeauna prerogativele ce li s-au conferit de către Domnii Moldovei. Ei și

⁴⁸ М.Дараган, *Военно-статистическое обозрение Российской империи, том. XI, часть 3. Бессарабская область*, Издаваемо по Высочайшему повелению при 1-м отделении Департамента Генерального штаба, Санкт - Петербург, 1849, с. 101.

⁴⁹ П.А. Крушеван, *Бессарабия. Географический, исторический, статистический, экономический, литературный и справочный сборник*, Изд. газеты «Бессарабец», Москва, 1903, с. 114.

⁵⁰ А.Н. Крупенский, *Краткий очерк о Бессарабском дворянстве 1812-1912. К столетнему юбилею Бессарабии*, Типография Р. Голике и А. Вильборг, Санкт - Петербург, 1912, с. 48-49.

moștenitorii lor sunt scutiți de pedepse corporale fără hotărâre judecătorească. Plătesc statului un impozit sub denumirea de *dajdie*, iar în impozite agricole iau parte după vechiul obicei moldovenesc⁵¹.

Mazilii își mai completeau rândurile, în fond, de pe seama boiernașilor, considerați categoria cea mai de jos a boierimii. Ei s-au format, în fond, din boierii mai săraci sau decăzuți, fie prin ascensiunea unor mici stăpâni de pământ care ajungeau să capete o slujbă sau o dregătorie inferioară – de la polcovnici, postelnici, vel-căpitani și până la vel-șătrari⁵². În Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 se menționa că „sub denumirea de boiernași se subînțelege nu clasa de proveniență nobiliară și care nu a ajuns la ranguri boierești mari, dar cei care au obținut funcții până la vel-șătrar. Ei vor beneficia de drepturi de noblețe personale”⁵³, dar numai ei personal. Urmașii lor intrau în categoria mazililor, care nu mai beneficiau de aceste privilegii⁵⁴. Această constatare o face și I.C. Filitti, care scria în 1923: „Când Rusia anexează Basarabia, aplică aici principiile dvoreanstvo-ului rusesc. În Rusia, anumite cinuri inferioare conferă numai noblețe personală; în Basarabia, boiernașii (de la vel șătrar în jos) dobândesc evghenie personală, iar urmașii lor sânt puși în clasa mazililor”⁵⁵.

Despre statutul social al mazililor scrie și Constantin C. Giurescu, referindu-se la titlul de „mazâl” pe care și-l dau jumătate din locuitorii satului Cucuruzeni, ținutul Orhei – un titlu de distincție socială, care va fi legiferat un secol mai târziu, prin reforma lui Constantin Mavrocordat, și care s-a păstrat până astăzi în ținuturile Orhei, Soroca și Lăpușna⁵⁶.

⁵¹ A.Boldur, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828. Studiu*, Cartea Românească, Chișinău, 1929, p. 52.

⁵² ANRM, fond 2. inventar 1, dosar 1199, fila 14; *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar* (Coord. O. Sachelarie, N. Stoicescu), București, 1988, p. 54.

⁵³ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, p. 17.

⁵⁴ ANRM, fond 5, inventar 3, dosar 747, fila 22 verso-23.

⁵⁵ I.C. Filitti, „Originile democrației române”, în *Viața Românească*, 1 ianuarie 1923, anul XV, nr. 1, p. 19.

⁵⁶ C.C. Giurescu, *Istoria Românilor. III. Partea întâi, partea a doua. De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*. Ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, București, 2003, p. 486.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, mazilii au fost folosiți în calitate de străjeri la paza noului hotar, care urma să fie instituit la noua frontieră – la Prut și Dunăre. La 7 august 1813 comandantul regimentului doi de cazaci Orenburg esaulul Grebenșcikov îi raportează lui I.M. Hartingh despre măsurile întreprinse pentru întărirea cordonului sanitar la Prut și Dunăre, asupra necesității cărora indica la 2 august 1813 A.B. Kurakin⁵⁷. În acest scop, Comitetul carantinal l-a trimis pe locotenentul Kulik să cerceteze situația la fața locului. Acesta a găsit cordonul sanitar în dezordine, îndeosebi în localitatea Leova, unde cazacii rar controlau linia de hotar, iar rapoartele trimise privind starea cordonului sanitar nu corespundeau realității⁵⁸. Ca rezultat, la 13 august Departamentul doi al Guvernului Regional îi raportează lui I.M. Hartingh că, ținând seama de dispoziția lui din 10 august privind întărirea cordonului sanitar la Prut de pe seama locuitorilor, dispoziții respective au fost trimise ispravnicilor de Hotărniceni, Codreni, Orhei și Iași, pentru a mări posturile de pază de pe seama locuitorilor, îndeosebi în locurile unde râul Prut ușor putea fi trecut. Pentru supravegherea pazei sanitare pe o distanță de 30 de verste (sau timp de 6 ore) au fost numite persoane credincioase, agere și sigure din rândurile mazililor, sub răspunderea personală a ispravnicilor⁵⁹.

Ruptașii, spre deosebire de mazili, erau o categorie fiscală privilegiată; descendenți din familii de preoți; nu puteau fi supuși pedepselor corporale fără decizia judecății; plăteau impozitul denumit dajdie, câte 15 lei de la fiecare familie și achitau plata pentru prestații deopotrivă cu mazilii⁶⁰. Ruptașii se împărțeau în trei grupuri: *ruptași* (descendenți ai clerului), *ruptași de vistierie* și *ruptași de cămară*. Pentru a li se recunoaște apartenența la categoria respectivă de contribuabili, ruptașii din Basarabia, la fel ca și mazilii, au prezentat actele doveditoare instituțiilor autorizate atât în 1816, cât și în 1834⁶¹.

⁵⁷ ANRM, fond 2, inventar 1, dosar 198, fila 58-58 verso, 74.

⁵⁸ Ibidem, fila 58 verso.

⁵⁹ Ibidem, fila 65-65 verso.

⁶⁰ AISR, fond 560, inventar 6, dosar 575, fila 3; ANRM, fond 5, inventar 3, dosar 747, fila 167 verso.

⁶¹ ANRM, fond 2, inventar 2, dosar 214, fila 5, 10.

Din alte surse aflăm că *ruptașii* constituiau ultima categorie privilegiată a populației din Basarabia. Această categorie este inferioară celei a mazililor. Ruptașii sunt descendenți din familii de preoți, protoierei și diaconi⁶².

Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, ruptașii „...proveneau din rândurile preoțimii..., nu puteau fi supuși pedepselor corporale fără sentință judecătorească..., achitau în folosul statului impozitul numit *dajdia*, iar la îndeplinirea prestațiilor locale participau în rând cu mazilii. *Desetina* era încasată de la ei cu anumite facilități, în baza dispozițiilor guvernului moldovenesc; cât privește încasarea goștinii, vădrăritului și pogonăritului, ruptașii erau egalați cu țăranii”⁶³.

Autorul studiului dedicat *Dreptului de avere al diferitor clase ale populației din regiunea Basarabia* la 1842, constată că „Alături de mazili se află ruptașii, sau descendenții din familiile de preoți, care rămân a fi laici. Pornind de la considerentul că în Principate în categoria clerului sunt incluși propriu-zis slujitorii cultului, adică protoiereii, preoții și diaconii, iar slujitorii de rang inferior nu beneficiază de nici un fel de drepturi și privilegii, apoi situația dată a fost păstrată și în regiunea Basarabia: cei care erau deja atestați în categoria ruptașilor, erau și mai departe incluși în această categorie, adică toți copiii protoiereilor, preoților și diaconilor, în cazul în care ei nu vor dori să devină slujitori ai cultului. În toate tipurile de relații sociale și civile ruptașii din Basarabia sunt egalați cu mazilii”⁶⁴.

Aceeași sursă scrie că, în afară de ruptași, în Basarabia mai există o categorie de oameni care au un nume deosebit: *rupta de vistieria* și *rupta de cămară*. Aceștia sunt descendenți ai coloniștilor străini, în special bulgari și sârbi, care s-au așezat în aceste locuri încă în timpul domnilor pământeni; și străinii, care pentru anumite servicii, au primit dreptul să achite impozitele și să îndeplinească diferite prestații, separat de masa de bază a populației. Ei și-au căpătat denumirea de *rupta de vistieria* și *rupta de cămară* de la modalitatea de prestare a

⁶² ANRM, fond 5, inventar 3, dosar 548, fila 135.

⁶³ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, p. 18-19.

⁶⁴ „Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области”, în *Журнал Министерства внутренних дел*, ч. III, Санкт Петербург, 1843, с. 58.

impozitelor: în haznaua comună a statului (vistierie) și în haznaua personală a domnului (cămară). Pornind de la considerentul că după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, această particularitate a încetat să mai existe și ca rezultat, în prezent, ambele denumiri se păstrează pur formal, ca tradiție, fără anumite drepturi și privilegii deosebite⁶⁵.

Majoritatea cercetătorilor din secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea care s-au referit tangențial la această categorie fiscală îi considerau o categorie privilegiată: A. Nadejdin vedea în ei urmași ai coloniștilor străini – bulgarilor, sârbilor etc., care s-au așezat pe aceste teritorii în timpul domniilor pământene⁶⁶; locotenent-colonelul Cartierului General al armatei ruse M. Daragan – agricultori, transferați din categoria preoților și slujitorilor bisericești, iar rupta de vistieria și rupta de cămară – îi asemena cu raznocinții⁶⁷; A. Skalkovski – descendenți din alte categorii sociale, preponderent din rândurile preoților sau în cazul împrumăturilor cu pământ – ale nobililor personali, sau cu referință la *rupta de vistieria* și *rupta de cămara* – a raznocinților⁶⁸; A. Zașciuk – o categorie a răzeșilor, ce posedau țigani serbi⁶⁹; A. Nacco – industriași străini, ce plăteau dări în baza cărților de danie⁷⁰; N. Lașkov – originari din alte state, transferați cu traiul în Moldova: *rupta de vistieria* plăteau impozite vistieriei, iar *rupta de cămara* – personal domnului (cămara), care după anexarea acestui teritoriu la Rusia au pierdut fostele privilegii și prestigiul social⁷¹.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ М. Дараган, *Военно-статистическое обозрение Российской империи, том. XI, часть 3. Бессарабская область*, Санкт Петербург, 1849, с. 101.

⁶⁸ А.А. Скальковский, „Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области”, în *Журнал Министерства внутренних дел*, ч. XIII, Москва, Санкт Петербург, 1846, с. 411.

⁶⁹ А. Защук, *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область*, ч. I, Тип. Э. Веймара, Санкт Петербург, 1862, с. 192.

⁷⁰ А. Накко, „Очерк гражданского устройства в Бессарабской области с 1812-1828 г.”, în *Записки Императорского Общества Истории и Древностей*, т. XXII, Одесса, 1900, с. 18.

⁷¹ Н.В. Лашков, *Бессарабия – к столетию присоединения к России. 1812-1912 гг. Географический и историко-статистический обзор состояния края*, Тип. Бессарабского губернского правления, Кишинев, 1912, с. 68.

P. Svinin îi considera pe ruptași o categorie de locuitori destul de veche, descendenți din familii de preoți care beneficiază de diferite privilegii; similar mazililor erau scutiți de prestațiile locale și îndeplinesc împreună cu ei diferite dispoziții ale guvernului; plătesc, la dispoziția vistieriei, personal darea numită dajdie, iar alte dări le achită ca și mazilii; plătesc doar jumătate din desetină; pot dispune de 50 stupi de albine și tot atâtea capete de porcine; pentru un număr mai mare, similar țăranilor, achită câte 8 parale pentru fiecare⁷². Rupta de vistierie și rupta de cămară, scrie P. Svinin, intră în categoria *ruptelor*. Această clasă este alcătuită din străini, industriași (negustori) și meșteșugari, care nu sunt impuși birului și prestațiilor locale, dar achită o anumită sumă de bani, în funcție de situația lor financiară sau în baza cărților de danie pe care le au de la domnii Moldovei. P. Svinin consideră necesar de a împărți *ruptele* în ghilde, similar negusturilor din guberniile interne ruse. Această părere o împărtășesc și ruptele, înțelegând foloasele pe care le pot trage din această divizare⁷³.

Alexandru Boldur îi consideră pe ruptași ca stare socială privilegiată. Ei sunt urmași ai clerului. Copiii protoiereilor și prezbiterilor intră în starea ruptașilor. Ei sunt scutiți de pedepse corporale fără judecată și plătesc impozite pe aceleași baze ca și mazilii⁷⁴.

Dintr-un document datat cu anul 1812 (Listă de acte a ținuturilor, târgurilor, satelor și a locuitorilor din Moldova și Basarabia), publicat de cercetătorul român Constantin Burac, constatăm că *ruptași* sunt lucrători cu ruptul și constituie o categorie fiscală privilegiată care plătea numai anumite dări⁷⁵.

După anexarea Basarabiei la Rusia unii din ruptași au căutat să-și confirme statutul deținut în Principatul Moldova. Spre exemplu, la 9 septembrie 1813 Ioniță și Spiridon Puiu îl rugau pe guvernatorul civil al Basarabiei I.M. Hartingh să-i înscrie în categoria ruptașilor,

⁷² П. Сви́ньин, „Описание Бессарабской области в 1816 году”, în *Записки Одесского общества истории и древностей*, том VI, Одесса, 1867, с. 213-214.

⁷³ *Ibidem*, p. 214.

⁷⁴ A. Boldur, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828. Studiu*, Cartea Românească, Chișinău, 1929, p. 52.

⁷⁵ C. Burac, „Un document inedit despre starea Principatului Moldovei la începutul anului 1812”, în *Limba Română*. Revistă de Știință și Cultură, nr. 9-10, anul XX, Chișinău, 2010, p. 205.

motivând că „până la începutul ultimului război purtat de Rusia cu Poarta Otomană, pe timpul guvernării moldovenești, tatăl lor Vasile Puiu se afla, conform obiceiului local, în numărul ruptașilor, despre care fapt dispune de la fostul voievod Suțu documentele de rigoare, în această stare aflându-se și ei după decesul tatălui lor”⁷⁶.

Diversitatea izvoarelor de arhivă confirmă că în categoria ruptașilor au intrat nu doar descendenții din familiile de preoți, care din anumite considerente au fost înlăturați din slujbe, dar și o parte din coloniștii străini – „veniți de după hotar și primiți în categoria vistiernicilor”, cu alte cuvinte, străinilor primiți în categoria ruptașilor vistieriei, sau cei care au beneficiat de dreptul ruptașilor. În categoria ruptașilor intrau și unii țărani care la timpul lor au emigrat peste hotare, iar mai târziu s-au întors înapoi și la decizia domnului au fost înscriși în această categorie fiscală⁷⁷. De dreptul de ruptași au mai beneficiat și o parte din mici-burghezi, ce se ocupau cu diferite activități meșteșugărești și unii negustori, care au cumpărat acest drept, de a se numi ruptași, de la vistierie sau de la domnii Moldovei⁷⁸. Anume din aceste considerente ruptașii erau împărțiți în două categorii de bază: *rupta de vistierie* – ruptașii care plăteau impozite în haznaua statului și *rupta de cămară* – ruptașii care plăteau impozite în folosul domnului. Prin urmare, în categoria ruptașilor intrau nu numai descendenți din familii de preoți, dar și descendenți din alte categorii sociale – țăranilor, răzeșilor, mic burghezilor, negustorilor, boiernașilor etc. Anume această diversitate – economică, socială și fiscală i-a determinat pe cercetătorii M. Muntean și T. Marșalcovschi să-i considere o categorie neprivilegiată, atribuind-o păturii de jos a țăranimii libere⁷⁹.

Numărul lor în diferite ținuturi ale Basarabiei era diferit, dar prevalau numeric în ținutul Orhei. În unele izvoare de arhivă rupta de cămară și rupta de vistierie sunt întâlniți cu noțiunea de „rupți”,

⁷⁶ ANRM, fond 88, inventar 1, dosar 89, fila 1-1 verso.

⁷⁷ Vezi, în acest sens, copia cărții de danie din 1759, emisă de domnul Moldovei Ioan Teodor Callimachi (august 1758 – mai 1761) (ANRM, fond 3, inventar 4, dosar 88, fila 23-25 verso).

⁷⁸ ANRM, fond 3, inventar 4, dosar 88, fila 88.

⁷⁹ М.П. Мунтян, Ф.Я. Маршалковский, „Рупташи Бессарабии в первой половине XIX века”, în *Ученые записки Кишиневского ун-та*, т. 72, Кишинев, 1964, с. 60, 67.

nefăcându-se distincții între ei. Conform datelor prezentate la 26 iulie 1816 de serdăria Orhei președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, în ținutul Orhei erau înregistrate 299 familii de „rupti” (rupta de cămară și rupta de vistierie)⁸⁰.

Analiza lucrărilor în care este abordat tangențial subiectul pus în discuție ne permite să concluzionăm că acestor categorii sociale/fiscale – mazililor și ruptașilor, iar ulterior și odnodvorților nu li s-au dedicat studii speciale sau studii de sinteză monografice, excepție făcând doar studiul dedicat odnodvorților (*mazililor și ruptașilor*), semnat de P.G. Gore încă în anul 1908 și articolul istoricilor M. Muntean și T. Marșalcovschi dedicat ruptașilor, scris la mijlocul anilor '60 ai secolului trecut.

Documentele de epocă atestă că mazilii reprezintă o categorie socială, iar ruptașii – una fiscală, moștenite în Basarabia din Principatul Moldova. Deși mazilii beneficiau de anumite privilegii administrația imperială rusă nu-i agreea și a făcut tot posibilul pentru a-i suprima. Această măsură a coincis și cu politica imperială rusă de a unifica organizarea administrativă și socială în provincia nou-anexată. Procesul s-a produs pe seama înlăturării lor treptate, în special a mazililor, din diferite funcții administrative și gospodărești și subminarea prestigiului lor social. Cu timpul, drepturile mazililor au fost limitate, fiind impuși să îndeplinească prestațiile locale și să achite diferite taxe de rând cu birnicii. Ca urmare unii dintre ei pentru diferite încălcări au fost transferați în categoria țăranilor, alții ruinându-se s-au dizolvat în categoriile sociale înrudite ale țăranimii. În pofida acestui fapt mazilii au continuat să-și păstreze și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea din trăsăturile distincte de ordin social și spiritual.

Dacă mazilii aveau o componență mai compactă social și etnic, componența ruptașilor era destul de diversă și pestriță, incluzând elemente autohtone și străine, transferate de peste hotare în Moldova din mediul țăranesc, dar și cele din mediul urban autohton, care n-au fost înscrise în categoriile privilegiate ale societății, nu aveau sediu permanent și nu erau înscrși în categoria birnicilor, beneficiau de unele privilegii în baza cărților de danie emise de domn.

Conform statului juridic ruptașii se împărțeau în trei categorii de bază: *ruptașii propriu-zis*, *ruptașii de cămară* și *ruptașii de vistierie*, care

⁸⁰ ANRM, fond 4, inventar 1, dosar 44, fila 137 verso.

din punct de vedere economic și social puțin cu ce se deosebeau unii de alții. Deși, spre deosebire de alte categorii de țărani, ruptașii beneficiau, la început, de anumite privilegii, ei totuși nu constituiau o categorie privilegiată, similar altor stări privilegiate, pe care ar fi putut conta țarismul, cum s-a încercat să se afirme în istoriografia sovietică. Pe parcurs, chiar și acele neînsemnate privilegii de care beneficiau: scutirea de prestațiile local și pedepsele corporale fără sentința judecătii au fost anulate. Drept rezultat, majoritatea din ei s-au ruinat și au căzut în dependență față de moșieri și față de stat.